

DE ACCOUNTANTSVERKLARING IN GEPUBLICEEERDE
JAARVERSLAGEN VAN NEDERLANDSE
NAAMLOZE VENNOOTSCHAPPEN

door J. M. Vecht

Par. 1. Inleiding

Ruim tien jaar geleden werden in dit maandblad de resultaten gepubliceerd van door A. F. Lafeber ingestelde onderzoeken naar tekst en aanwezigheid van accountantsverklaringen in gepubliceerde jaarverslagen van Nederlandse naamloze vennootschappen. ¹⁾ Sindsdien zijn op dit gebied geen cijfers meer in druk verschenen. Weliswaar heeft de vorm, waarin de accountantsverklaring voorkomt, nog altijd de belangstelling, waarvan o.m. ook de mededelingen van de C.A.B. getuigenis afleggen. De jaarlijkse verslagen van de C.A.B. geven echter geen kwantitatieve gegevens met betrekking tot de mate waarin accountantsverklaringen in gepubliceerde jaarverslagen voorkomen. Evenmin verstrekt deze instantie cijfers over de frequentie waarmee bepaalde vormen van accountantsverklaringen voorkomen.

Het ontbreken van dergelijke kwantitatieve gegevens is te betreuren. In de eerste plaats, omdat de frequentie waarmee van verschillende verklaringsvormen wordt gebruik gemaakt iets kan leren over de mate waarin bepaalde, in de literatuur gestelde, desiderata t.a.v. die vormen hun neerslag in de praktijk hebben gevonden. Ik denk hier o.m. aan de zgn. „oneigenlijke” verklaringen, aan de „uitvoerige” verklaringen en, actueler, aan verklaringen bij jaarrekeningen van gedeeltelijk in Indonesië werkzame Nederlandse ondernemingen. De ten aanzien van al deze verklaringen in de literatuur bestaande opvattingen zouden misschien door het - betrekkelijk eenvoudig te verkrijgen - cijfermateriaal kunnen worden beïnvloed.

In de tweede plaats zijn kwantitatieve gegevens van belang om te kunnen vaststellen, hoe groot het aantal open naamloze vennootschappen is dat een accountantsverklaring in het jaarverslag heeft. Cijfers daarover zijn voor onderwerpen als wettelijke regeling van het accountantsberoep, verplichte accountantscontrole, wijziging van het vennootschapsrecht, emissieprospecti e.d. onontbeerlijk. Teneinde enig actueel cijfermateriaal te verkrijgen is door mij een onderzoek ingesteld naar vorm en aanwezigheid van accountantsverklaringen in gepubliceerde jaarverslagen. Het studiemateriaal bestond uit 361 jaarverslagen van in Nederland gevestigde naamloze vennootschappen, verdeeld over een tiental bedrijfstakken. Alle jaarverslagen betroffen in of per ultimo 1957 eindigende boekjaren.

In de volgende paragraaf zullen de uit het onderzoek verkregen gegevens worden besproken. In par. 3 tenslotte zullen enkele uit het onderzoek te trekken conclusies aan in de literatuur gehuldigde opvattingen worden getoetst.

Par. 2. Resultaten van het onderzoek

In het voetspoor van de literatuur over de accountantsverklaring kunnen de in de

¹ A. F. Lafeber, „Een onderzoek naar aanwezigheid van accountantsverklaringen in jaarverslagen van naamloze vennootschappen, welke aandelen of obligaties officieel genoteerd zijn”, m.a.b. mei 1948 no. 5.

praktijk voorkomende vormen van accountantsverklaringen worden ingedeeld in drie hoofdgroepen, t.w.:

- (1) een handtekening onder de balans en verlies- en winstrekening - eventueel onder de toelichting - al dan niet met separate verklaring;
- (2) separate verklaring zonder handtekening onder balans en verlies- en winstrekening;
- (3) „oneigenlijke” verklaringen.

Groep (1) kan worden onderverdeeld in 4 categorieën: de enkele handtekening, de enkele handtekening voorafgegaan door een korte clausule als „nagezien en akkoord bevonden”, de enkele handtekening met afzonderlijke „korte” verklaring en de enkele handtekening met separate „lange” verklaring.

Als „lange” verklaringen - door Limperg c.s. ook wel „uitvoerige” verklaringen genoemd - werden beschouwd die verklaringen, waarin mededelingen omtrent de techniek van de accountantscontrole voorkwamen, die voor het inzicht van derden met betrekking tot de draagwijdte van het oordeel van de accountant van geen wezenlijk belang zijn te achten. De „lengte” van de verklaring is in de gegeven definitie irrelevant; verklaringen met een voorbehoud of niet-goedkeurende verklaringen behoeven dus in principe niet onder „lange” verklaringen te worden gerekend.

Groep (2) kan worden onderverdeeld in „korte” en „lange” verklaringen, al blijkt deze onderverdeling meer van academisch dan van feitelijk belang te zijn, zoals we nog zullen zien.

De „oneigenlijke” verklaringen, groep (3), kunnen worden onderscheiden in „blinde” en „zwijgende” verklaringen. Zoals bekend worden onder „oneigenlijke” verklaringen verstaan de door Directie en/of Commissarissen, ter substitutie van een accountantsverklaring, gedane mededelingen in het jaarverslag over de uitkomsten van de accountantscontrole. Indien de naam van de controlerend accountant daarbij niet wordt genoemd, spreekt men van een „blinde” verklaring. Wordt zijn naam wel genoemd, dan is de verklaring „zwijgend”. In beide gevallen is het echter niet de accountant zélf, die het oordeel geeft aan het maatschappelijk verkeer, maar wordt dit door derden - i.c. Directie en/of Commissarissen - gedaan.

Bezien wij thans de cijfers die in tabel I zijn gegroepeerd, dan valt in de eerste plaats op, dat van de 361 naamloze vennootschappen 298 een accountantsverklaring in het gepubliceerde jaarverslag opnamen. Vooral bij banken en cultuurmaatschappijen zijn in belangrijke mate accountantsverklaringen afwezig. Zo ontbreekt bij 13 van de 24 banken, waarvan jaarverslagen zijn verkregen, een accountantsverklaring, d.i. bij ruim 54 %. Bij cultuurmaatschappijen ligt het percentage instellingen, dat geen verklaring publiceert, nog beduidend hoger, nl. ruim 85 %. Vergelijkt men deze percentages met de indertijd door Lafeber gepubliceerde, dan blijkt dat deze tot resp. 60 % en 100 % komt; opgemerkt moet daarbij worden dat Lafeber slechts 4 jaarverslagen van cultuurmaatschappijen in zijn onderzoek betrok. Overigens is de mate, waarin accountantsverklaringen bij banken en cultuurmaatschappijen ontbreken geheel overeenkomstig de verwachtingen. Bij de banken - en in het bijzonder bij de groot-banken - zijn het endogene factoren die tot het ontbreken van een accountantsverklaring hebben geleid. Ik denk bv. aan de omvang van deze bedrijven en vooral aan het specifieke karakter van de banken.

Voor de cultuurmaatschappijen moet men de oorzaak van het ontbreken van een accountantsverklaring meer in het exogene vlak zoeken. Het verbreken van de contacten met Indonesië, waardoor onderzoek ter plaatse vrijwel onmogelijk werd, maar ook de voortwoekerende desorganisatie van het bedrijfsleven in de ruimste zin van het woord, inflatie, nationalisatie, kortom, de „Umwertung aller Werte” die in Indonesië heeft plaatsgevonden maakt het afgeven van accountantsverklaringen voor aldaar werkzame cultuurmaatschappijen vooralsnog niet mogelijk.

Verder toont tabel I, dat 3 n.v.-en een verklaring van een buitenlands accountantskantoor publiceerden. Het betreft hier 3 in het Nederlands vertaalde accountantsverklaringen, afkomstig van hetzelfde (Engelse) accountantskantoor.

Uit tabel I blijkt voorts duidelijk dat nog steeds verschillende vormen van accountantsverklaringen in Nederland worden gebezigd. Het meest komt de afzonderlijke korte verklaring voor, nl. 104 maal; dat is dus in 35 % van het aantal, op enigerlei wijze van een accountantsverklaring voorziene, jaarverslagen. De enkele handtekening komt 43 keer voor. Beschouwt men de handtekening „sec” en de handtekening, voorafgegaan door een korte clausule, als één vorm, dan blijkt deze 119 maal voor te komen, d.i. in 40 % van het aantal verklaringen.

„Oneigenlijke” verklaringen blijken niet veel meer voor te komen, als men tenminste de over het boekjaar 1957 afgegeven verklaringen als representatief mag zien. Daarbij zijn de „zwijgende” verklaringen ten opzichte van de „blinde” in de meerderheid. Het zou interessant zijn om na te gaan of in een aantal gevallen voortgezet „oneigenlijke” verklaringen worden afgegeven. Gezien de strijd van de C.A.B. tegen de „oneigenlijke” verklaringen kan men zulks nauwelijks verwachten.

Hoewel niet tot het eigenlijke onderzoek behorend moet worden opgemerkt, dat 5 verklaringen met voorbehoud werden gesignaleerd en 3 niet-goedkeurende verklaringen, allen in de categorie „Handel/Industrie”. Met uitzondering van 1 verklaring met voorbehoud betrof het hier in Indonesië werkzame Nederlandse ondernemingen. Waar in deze gevallen het in Indonesië werkzame vermogen van aanzienlijke betekenis was, is het opvallend dat er geen overeenstemming bestond met betrekking tot het te geven oordeel. Bovendien kwam nog 1 verklaring voor, waarin geen voorbehoud werd gegeven en waarin ook niet werd medegedeeld, dat het een niet-goedkeurende verklaring betrof. Een oordeel over de jaarrekening werd nl. in deze verklaring niet uitgesproken. Het is de vraag of de „verstandige leek” van een dergelijke - in feite niet-goedkeurende - verklaring veel begrijpt! ²⁾

Tenslotte laat tabel I zien dat „lange” verklaringen, met uitzondering van 1 „lange” verklaring annex handtekening onder balans en verlies- en winstrekening, niet voorkwamen. Ik kom op dit feit nog terug bij bespreking van tabel III.

In tabel II worden gegevens verschaft ten aanzien van de wijze van ondertekening van accountantsverklaringen. Voor het merendeel geschiedt de ondertekening met de naam van de firmant onder de firmanaam (189 maal); ondertekening met de firmanaam alléén had slechts in 73 gevallen plaats. De overige mogelijkheden, ondertekening door twee firmanten of firmant plus medewerker, kwamen het minst voor. Hoewel geen cijfers zijn verzameld over het aantal malen, dat het lidmaatschap van de beroepsorganisatie is vermeld, moet worden opgemerkt dat

²⁾ Lafeber signaleert een twaalfal verklaringen met voorbehoud; niet-goedkeurende verklaringen zijn door hem niet opgemerkt.

slechts in een klein aantal gevallen een aanduiding van dat lidmaatschap werd gegeven, een feit dat ook door Lafeber werd geconstateerd.

Voor de gevallen waarin de handtekening onder balans en verlies- en winstrekening werd gebruikt, is nagegaan hoeveel malen de toelichting werd (mede-)ondertekend. Ook hier is geen uniforme gedragslijn te constateren. Hoewel in artikel 16 1e lid R.v.A. wordt gesteld dat een goedkeurende verklaring met betrekking tot de jaarrekening ook de toelichting omvat, wil een aantal accountants dit blijkbaar nog eens nadrukkelijk onderstrepen. Misschien op grond van de gedachte, dat het maatschappelijk verkeer nu eenmaal geen kennis draagt van de bepalingen van het Reglement van Arbeid.

In tabel III worden de resultaten van het onderzoek van Lafeber met die van het door mij ingestelde onderzoek vergeleken. Ik heb de in tabel I nog apart opgevoerde categorieën „Verzekeringsmaatschappijen” en „Beleggingsmaatschappijen”, om de cijfers vergelijkbaar te maken, in tabel III gecombineerd onder het hoofd „Banken en Credietinstellingen”. De bij Lafeber afzonderlijk genoemde categorieën „Handel”, „Industrie”, „El. Gas” en „Diversen” zijn door mij om dezelfde reden onder „Handel en Industrie” samengevoegd.

Voor men de cijfers vergelijkt zal men zich moeten realiseren, dat conclusies met de nodige voorzichtigheid moeten worden getrokken. In de eerste plaats is het aantal door mij onderzochte jaarverslagen belangrijk groter dan het aantal van Lafeber. Daardoor kunnen bepaalde cijfers, bv. van het aantal door N.I.v.A.- en V.A.G.A.-leden gecontroleerde n.v.-en en van het aantal vennootschappen, dat van accountantscontrole melding maakt, verhoudingsgewijs gunstiger liggen, terwijl daarvan de oorzaak zou kunnen zijn dat deze cijfers beïnvloed zijn door de additionele groep onderzochte jaarverslagen. Volkomen vergelijkbaarheid zou alleen kunnen bestaan indien door mij jaarverslagen van dezelfde ondernemingen als door Lafeber uitgekozen, waren onderzocht.

In de tweede plaats ontbreken kwantitatieve gegevens over de jaren 1948 tot en met 1956. Het is heel goed mogelijk, dat de (onderzochte) cijfers van jaarverslagen over 1957 bepaalde feiten gunstiger of ongunstiger voorstellen ten opzichte van de cijfers van Lafeber, dan het geval zou zijn indien men de kwantitatieve gegevens van de (niet onderzochte) jaarverslagen over de jaren tussen 1948 en 1957 zou kennen.

Uit tabel III blijkt dan, dat het aantal verklaringen van niet-N.I.v.A.- en V.A.G.A.-leden zeer gering in aantal is: bij Lafeber 20 van de 263 (8 %), bij mij 11 van de 361 (3 %). Bij ontstentenis van een wettelijke regeling van het accountantsberoep moet dit opvallend worden genoemd.

Of het aantal N.I.v.A.- en V.A.G.A.-leden, dat verklaringen in gepubliceerde jaarverslagen afgeeft, toenemend is kan ingevolge het eerder genoemde voorzichtigheidsmotief aan de hand van de cijfers niet worden geconcludeerd.

Tabel III laat ook zien, dat Lafeber meer „oneigenlijke” verklaringen ontmoette dan bij mij het geval was. Naar mijn mening mag men hier aan de hand van de cijfers wel een conclusie trekken, nl. dat het euvel van de „oneigenlijke verklaringen” afneemt. Ook de C.A.B. is tot deze overtuiging gekomen. ³⁾

³⁾ Zo wordt in het C.A.B.-jaarslag 1954/55 medegedeeld: „Uit een door onze Commissie ingesteld onderzoek is gebleken dat van de 47 sinds 1951 in publicaties aangetroffen blinde verklaringen de meeste thans verdwenen zijn. In 8 gevallen werd geen gunstig resultaat bereikt, terwijl 6 gevallen nog in behandeling zijn.” („De Accountant”, nov. 1955 no. 2 pag. 64). Zie verder ook de opmerkingen van de C.A.B. in het jaarslag 1957/58 („De Accountant”, nov. 1958 no. 3, pag. 57/58).

Eveneens lijkt mij een conclusie mogelijk omtrent de „lange” verklaringen. Door Foppe ⁴⁾ werden deze nog in belangrijke mate gesignaleerd; Lafeber trof er 48 aan, waaronder hij ook 8 korte verklaringen met voorbehoud opnam. Door mij werd zegge en schrijve slechts één „lange” verklaring opgemerkt en wel bij de jaarrekening van een hypotheekbank. Deze verklaring was echter niet „lang” in de zin van de door Foppe - en indertijd ook door Bos ⁵⁾ - besproken „lange” verklaringen. Dergelijke „lange” verklaringen, waarin met name een waslijst van door de accountant verrichte werkzaamheden wordt opgenomen, ben ik bij mijn onderzoek niet tegengekomen. ⁶⁾

Ik meen dus te mogen stellen dat het tijdperk van de „lange” verklaring voorbij is. Zelfs hypotheekbanken schijnen in hun jaarverslag tegenwoordig deze verklaringen, met wat Limperg een „positieve taakomschrijving” noemde, te kunnen ontberen.

Voor het overige geloof ik dat de cijfers in de tabellen voor zichzelf spreken. Voor ik nu tot het bespreken van enkele conclusies overga, wil ik eerst een tweetal opmerkingen maken.

In de eerste plaats wat betreft de verschillende vormen waarin verklaringen blijken voor te komen. Opgemerkt moet nl. worden, dat ook binnen eenzelfde accountantskantoor gebrek aan uniformiteit bleek te bestaan. Van de kantoren die 2 of meer verklaringen in de in het onderzoek betrokken jaarverslagen publiceerden waren er slechts 3 - elk met 2 verklaringen - die dezelfde vorm gebruikten. ⁷⁾ Er bestaat dus ook binnen kantoorverband kennelijk behoefte aan verschillende vormen.

Een tweede opmerking betreft de aangetroffen formuleringen van het accountantsoordeel. Ook zonder dat ik een aantal „stijlbloempies” presenteer, zal men wel willen geloven dat nog steeds minder fraaie en zelfs onjuiste formuleringen voorkomen. Foppe, Lafeber en ook de C.A.B. - in het jaarverslag 1954/55 bv. - hebben hier voorbeelden van gegeven. Het is te betreuren dat nog steeds gebrekkige bewoordingen, in C.A.B.-termen „stilistische onvolkomenheden” genoemd, worden afgedrukt.

Par. 3. Conclusies

De op grond van het onderzoek getrokken conclusies kunnen als volgt worden weergegeven:

- (1) Er komen verschillende vormen van accountantsverklaringen naast elkaar voor, zowel wat betreft de wijze van ondertekening als wat de gebruikte terminologie aangaat.
- (2) Met de nodige voorzichtigheid kan men het tijdperk van de „lange verklaringen” als een voorbijgaande periode beschouwen.
- (3) Het euvel van de „oneigenlijke” verklaringen neemt af.

⁴⁾ H. H. M. Foppe, „De accountantsverklaring in de gepubliceerde jaarrekening” m.a.b. april/mei 1939.

⁵⁾ P. J. H. J. Bos, „Onderzoek naar de accountantsverklaringen in de jaarverslagen van hypotheekbanken”, m.a.b. okt. 1937 no. 9.

⁶⁾ Men mag aannemen dat de van verschillende zijden (o.m. Prof. Th. Limperg, „De uitvoerige accountantsverklaring”, m.a.b. april 1939 no. 4) hiertegen aangevoerde bezwaren thans wel algemeen erkenning hebben gevonden.

⁷⁾ De 298 accountantsverklaringen die voorkwamen in de in het onderzoek betrokken jaarverslagen waren afkomstig van 82 accountantskantoren; het aantal verklaringen varieerde van 1 tot 22 per accountantskantoor.

- (4) De enkele handtekening (al of niet voorafgegaan door een korte clausule als „nagezien en akkoord bevonden”) en de korte verklaring (zonder separate ondertekening van balans en resultatenrekening) behoren tot de meest voorkomende vormen.
- (5) Accountantsverklaringen ontbreken vooral in de jaarverslagen van banken en cultuurmaatschappijen.

Men zou zich kunnen afvragen of het gebrek aan uniformiteit in de vorm van de accountantsverklaringen bezwaarlijk moet worden genoemd. Zoals bekend, werd indertijd door Limperg, Foppe en Sternheim ⁸⁾ een „standaardverklaring”, i.c. de enkele handtekening, gepropageerd. Ook Lafeber pleit voor de enkele handtekening of voor „enkele modelverklaringen”, waarvoor het N.I.v.A. het initiatief zou moeten nemen. Op de vermeende voor- en nadelen van een „standaardredactie” wil ik hier niet ingaan. Het is echter wel opmerkelijk, dat de opvatting van de C.A.A. indertijd, nl. dat het juist te achten is „dat de accountants een zo groot mogelijke vrijheid genieten in het redigeren van hun verklaring en in het bijzonder van hun goedkeuring”, ⁹⁾ in de praktijk als meest houdbaar wordt gevoeld, getuige althans de verschillende vormen waarin de accountantsverklaring voorkomt.

Naar mijn mening doet de vorm van de verklaring - „oneigenlijke” en „lange” verklaringen uitgezonderd - evenmin als de wijze van ondertekening iets toe of af aan de kwaliteit van de door de accountant gepresteerde arbeid en het op grond van die arbeid uitgesproken oordeel.

Zolang het maatschappelijk verkeer in Nederland de verschillende vormen van accountantsverklaringen als naast elkaar bestaanbaar en evenwaardig blijkt te beschouwen, heeft het weinig zin te streven naar een „standaardverklaring”. Weliswaar is deze argumentering ontleend aan hetgeen in de praktijk aanvaardbaar wordt geacht, maar ook theoretisch kan men weinig bezwaren bedenken tegen de door de ook van C.A.B.-zijde gepropageerde vrijheid van de accountant om zelf de vorm, waarin hij zijn oordeel wil neerleggen, te bepalen. Eerst indien men internationaal tot „uitwisselbaarheid” van accountantsverklaringen zal komen - waaraan dan de gehele problematiek van „geclausuleerde verklaringen” kan worden gekoppeld - heeft het zin om opnieuw zich te bezinnen op de wenselijkheid van standaardredacties van accountantsverklaringen. ¹⁰⁾

⁸⁾ In zijn bekende prae-advies „De Accountantsverklaring” (Accountantsdag 1939); zie ook het gedenkboek N.I.v.A. (1935).

⁹⁾ Jaarverslag 1949/50 C.A.A., „De Accountant”, nov. 1950 no. 3 pag. 149.

¹⁰⁾ Voor opmerkingen over clausulering van accountantsverklaringen moge ik verwijzen naar de belangrijke openbare les van R. Burgert, „Enige beschouwingen over de wenselijkheid van bedrijfseconomische clausulering van de accountantsverklaring”, Leiden, 1956.

TABEL 1. VORMEN WAARIN DE ACCOUNTANTSVERKLARING IN GEPUBLICEERDE JAARVERSLAGEN VOORKOMT

CATEGORIE	(1) Handtekening onder balans en resultatenrekening - evt. onder toelichting - al of niet gevolgd door een afzonderlijke verklaring							(2) separate verklaring zonder handtekening onder balans en resultatenrekening		(3) oneigenlijke verklaringen		Buitenlandse accountantsverkl.	Geen accountantsverklaring
	enkele handtekening	enkele handtekening, voortgegaan door een korte clausule	enkele handtekening plus afzonderlijke "korte" verklaring	enkele handtekening plus afzonderlijke "lange" verklaring	"korte" verklaring	"lange" verklaring	"blinde" verklaring	"zwijgende" verklaring					
TOTAAL	24	5	2	—	2	—	2	—	—	—	—	—	13
Banken	—	—	2	—	2	—	2	—	—	—	—	—	—
Verzekering- maatschappijen	1	—	10	—	4	—	4	—	—	—	—	—	—
Hypotheekbanken	—	—	6	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Scheepshypotheek- banken	1	—	2	—	1	—	1	—	—	—	—	—	1
Cultures	1	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	12
Handel/Industrie	33	65	40 ¹⁾	—	85 ²⁾	—	2	—	—	—	—	3	30
Mijnbouw	—	1	—	—	2	—	1	—	—	—	—	—	—
Scheepvaart	4	4	—	—	5	—	—	—	—	—	—	—	5
Spoor/tramwegen	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	1
Beleggings- maatschappijen	1	1	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—
TOTAAL	43	76	60	1	104	—	3	8	—	—	3	63	

1) waaronder 1 verklaring met voorbehoud.

2) waaronder 3 niet-goedgekeurde verklaringen; 4 verklaringen met voorbehoud en 1 verklaring zonder oordeel.

TABEL II. WIJZE VAN ONDERTEKENING VAN ACCOUNTANTSVERKLARINGEN IN GEPUBLICEERDE JAARVERSLAGEN

VORM VAN DE VERKLARING	TOTAAL	waarvan toelichting (mede-)ondertekend	waarvan geen N.I.v.A.- en V.A.G.A.-leden	Accountantsverklaring getekend door/met				Geen verklaring resp. oneigenlijke verklaring
				1 firmant	2 firmanten	1 firmant + 1 medewerker	kantoornaam	
(1) <i>Enkele handtekening, etc.</i>								
(a) enkele handtekening	43	(16)	—	32	2	—	9	—
(b) idem, voorafgegaan door korte clausule	76	(15)	(1)	49	3	1	23	—
(c) idem, plus separate korte verklaring	60	(14)	(1)	33	7	7	13	—
(d) idem, plus separate lange verklaring	1	—	—	—	—	—	1	—
(2) <i>Afzonderlijke verklaring</i>								
(a) korte verklaring	104	—	(3)	75	3	2	24	—
(b) lange verklaring	—	—	—	—	—	—	—	—
(3) <i>Oneigenlijke verklaring</i>								
(a) blinde verklaring	3	—	—	—	—	—	—	3
(b) zwiigende verklaring	8	—	(3)	—	—	—	—	8
<i>Verklaring buitenl. acc.</i>	3	—	(3)	—	—	—	3	—
<i>Geen verklaring</i>	63	—	—	—	—	—	—	63
TOTAAL	361	(45)	(11)	189	15	10	73	74

TABEL III. VERGELIJKING VAN DE CIJFERS VAN HET ONDERZOEK-1957 MET DIE VAN LAFEBER
(de cijfers tussen haakjes zijn die van Lafeber)

CATEGORIE	TOTAAL	Af: geen NIVA- en VAGA-leden	blijft TOTAAL	Enkele handtekening al of niet met korte clauseule	Handtekening en korte verklaring	Korte verklaring	Lange verklaring	Oneigenlijke verklaringen	Geen verklaring
Banken en Credietinstellingen	42(23)	—(—)	42(23)	9(3)	12(2)	8(—)	—(4)	—(—)	13(14)
Hypotheekbanken	9(25)	1(2)	8(23)	1(—)	6(5) ¹⁾	—(1)	—(13)	—(1)	1(3)
Scheepshyp. banken	6(4)	—(—)	6(4)	1(—)	2(1)	1(1)	—(1)	1(1)	1(—)
Cultures	14(4)	—(—)	14(4)	1(—)	—(—)	1(—)	—(—)	—(—)	12(4)
Handel/Industrie	265(182)	10(14)	255(168)	97(38)	40(21)	82(17)	—(25)	6(25)	30(42)
Mijnbouw en Petroleum	4(7)	—(—)	4(7)	1(1)	—(—)	2(1)	—(1)	1(—)	—(4)
Scheepvaart	18(14)	—(3)	18(11)	8(4)	—(—)	5(—)	—(2)	—(1)	5(4)
Spoor/tramwegen	3(4)	—(1)	3(3)	—(—)	—(—)	2(—)	—(2)	—(—)	1(1)
TOTAAL	361(263)	11(20)	350(243)	118(46)	60(29)	101(20)	—(48)	8(28)	63(72)

¹⁾ In deze 6 gevallen is 1 „lange” verklaring begrepen.